

Lietuvos Respublikos Vyriausybės

2023 m. lapkričio 17 d. Nr. 17023-11-2023-1117-01

Peticijų komisijai

IŠVADA DĖL PETICIJOS DĖL GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ BENDROSIOS PROGRAMOS**1. Gyvenimo įgūdžių bendroji programa (GĮBP) vadovaujasi ne lytiškumo ugdymo, bet lytinio švietimo nuostatomis.**

Pilnutinis lytiškumo ugdymas turi dvi glaudžiai susijusias ir viena kitą papildančias paskirtis: ugdomąją (ugdyti brandžią ir dorovingą asmenybę, gebančią kurti brandžius tarpasmeninius santykius, kurti šeimą) ir prevencinę (vykdyti ankstyvų lytinių santykių bei su jais susijusių problemų, lytinio išnaudojimo bei priekabiavimo, diskriminacijos dėl lyties prevenciją).

Lytinio švietimo paskirtis siauresnė – sumažinti paauglių nėštumų ir lytiškai plintančių infekcijų (LPI), įskaitant ir ŽIV/AIDS, plitimą bei mažinti rizikingų lytinių santykių skaičių, didinant kontracetinių priemonių suvartojimą. Kaip vienas iš lytinio švietimo tikslų išskiriamas ir siekis padėti žmonėms pasiekti kiek galima daugiau lytinio pasitenkinimo ir malonumo. Tokia prieiga atitinka PSO lytinės sveikatos apibrėžimą, apimančią „galimybę patirti malonią ir saugią seksualinę patirtį be prievartos“. Žvelgiant į Lietuvos socialinę ir demografinę situaciją, valstybinės politikos požiūriu lytiškumo ugdymas atliepia valstybės ir visuomenės poreikius.

2. GĮB programoje lytiškumo samprata atitinka LGBTQ bendruomenės lytinės tapatybės sampratą.

Vertinant programą pasaulėžiūrinio aspektu, akivaizdu, jog programoje dominuoja dalinė lytiškumo samprata, kurioje žmogus ir lytiškumas suvokiamas kaip socialinės realybės sukonstruotas produktas, lytiškumas sutapatinamas labiau su fizine žmogaus egzistavimo plotme, akcentuojant lytinį malonumą kaip pagrindinę lytiškumo patirtį, lytinę tapatybę pasirenkama, o lytinė orientacija - pagrindinė lytinės skirtybės klasifikavimo kategorija.

Remiantis žemiau pateiktais įrodymais galima teigti, jog GĮB programos lytiškumo samprata neatitinka prigimtinės (antropologiniu aspektu) žmogaus sampratos, kuri iki šiol dominavo bendrojo ugdymo programų turinyje.

- a) *GĮB programos lytiškumo samprata nėra grįsta binarine lyčių sistema.* GĮB programoje akivaizdžiai vengiama žodžių nurodančių skirtingų asmenų lytis: moteris, vyras, mergina, vaikinai ar jų raiškos savybės – moteriškumas, vyriškumas. Šių žodžių programoje nėra. Todėl galima daryti išvadą, jog programos rengėjai lytiškumo sampratos neįvertina ar vengia grįsti binarine lyčių sistema.
- b) *GĮB programoje remiamasi „Įvairovės ir edukacijos namų“ lytiškumo samprata.* Programoje nėra lytiškumo sampratos apibūdinimo. Remiantis tuo, jog GĮBP rekomendacijas mokytojams ir literatūrą pamokoms pateikė „Įvairovės ir edukacijos namai“, bei tuo, kad šios NVO atstovai pakviesti dėstyti VDU pedagoginių darbuotojų nacionalinėje kvalifikacijos tobulinimo programoje „Gyvenimo įgūdžių mokomojo dalyko (GĮMD) įgyvendinimas pagrindiniame ugdyme“ modulį „Lytiškumas, lytinė ir reprodukcinė sveikata“, bei tuo, kad šios institucijos metodinė medžiaga įtraukta į nacionalinę kvalifikacijos tobulinimo programą, galima daryti prielaidą, jog programoje vadovaujamosi „Įvairovės ir edukacijos namų“ suformuluota lytiškumo samprata, kurioje lytiškumas netraktuojamas kaip visą asmenį apimanti tikrovė,

tačiau labiau akcentuojama fizinė lytiškumo plotmė: „lyties tapatybės, lyčių vaidmenų, seksualinės orientacijos, intymumo, malonumo ir reprodukcijos aspektai“¹.

GĮB programoje gana daug kalbama apie lytinę ir reprodukcinę sveikatą, kuri taip pat akcentuoja lytinį malonumą:

„Pateikia lytinės sveikatos saugojimo pavyzdžių (GĮBP, 10).

„Paaiškina, kaip užtikrinti lytinę ir reprodukcinę sveikatą, (GĮBP, 11, 38, 42, 46).“

..“kas yra lytinė sveikata, kaip asmens elgesys ir aplinkos veiksniai daro jai poveikį. Analizuoja ir mokosi paaiškinti (GĮBP, 18).“

...į ką kreiptis iškilus klausimams dėl lytinės ir reprodukcinės sveikatos. (GĮBP, 25)

Pagal PSO apibrėžimą **Lytinė sveikata** (angl. *Sexual health*) PSO apibūdinama kaip „...fizinės, emocinės, psichinės ir socialinės gerovės, susijusios su lytiškumu, būseną; tai ne tik ligos, sutrikimų ar negalios nebuvimas. Seksualinė sveikata reikalauja pozityvaus ir pagarbaus požiūrio į lytiškumą ir seksualinius santykius, taip pat galimybės patirti malonią ir saugią seksualinę patirtį be prievartos, diskriminacijos ir smurto. Kad būtų pasiekta ir palaikoma lytinė sveikata, turi būti gerbiamos, saugomos ir įgyvendinamos visų asmenų seksualinės teisės.“². PSO atskleidžia aspektus, kuriuos apima seksualinė sveikata: tai – „galimybė kontroliuoti savo vaisingumą, naudojantis kontracepcijos priemonėmis ir abortais, taip pat galimybę išvengti lytiškai plintančių infekcijų (LPI), <...> bet ir, galimybė turėti malonius ir saugius lytinius santykius seksualinės patirties, be prievartos, diskriminacijos ir smurto“³. Tiek lytinės sveikatos sampratoje tiek reprodukcinės sveikatos⁴ sampratoje nevienareikšmiškai didelis dėmesys skiriamas lytiniam malonumui.

c) **GĮB programos įgyvendinimo rekomendacijose lytiškumas kaip lytinis tapatumas sutapatintas su lytine orientacija:**

*Aiškinkitės, kokios gali būti lytinės orientacijos (heteroseksualios, homoseksualios, biseksualios orientacijos), mokykitės argumentuoti seksualinę orientaciją kaip žmogaus lytiškumo identitetą*⁵

d) **GĮB programoje lytinis tapatumas priskiriamas pasirinkimo kategorijai.**

Lytinis tapatumas, (angl. *gender identity*) Europos Tarybos parengtose rekomendacijose, apibūdinama kaip “asmens giliai jaučiama individuali lyties

¹ <https://www.ivairovesnamai.lt/lytiskumo-zodynelis>

² WHO. Defining sexual health. Prieiga internete <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>

³ WHO (2015). Sexual health, human rights and the law. P. 1 . Prieiga internete https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/175556/9789241564984_eng.pdf;jsessionid=ac430bcf31a98b32799ad5810f74fc86?sequence=1

⁴ Reprodukcinė sveikata tai visiškos fizinės, psichinės ir socialinės gerovės būseną, o ne vien reprodukcinės sistemos, jos funkcijų bei procesų patologijos nebuvimas. Todėl reprodukcinė sveikata reiškia, kad žmonės gali mėgautis juos tenkinančiu saugiu lytiniu gyvenimu, gali turėti palikuonių ir gali rinktis (turėti jų ar neturėti), ar tą daryti, kada ir kaip dažnai tai daryti. Pastarasis teiginys reiškia, kad vyrai ir moterys turi teisę būti informuoti apie saugius, veiksmingus, įperkamus, priimtinius ir laisvai pasirenkamus šeimos planavimo ir vaisingumo reguliavimo būdus, kurie neprieštarauja įstatymams, ir turi teisę į tinkamas sveikatos priežiūros paslaugas, leidžiančias moterims saugiai išnešioti ir pagimdyti kūdikį ir sudarančias sutuoktinių poroms geriausias galimybes turėti sveiką vaiką

⁵ Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos. Įgyvendinimo rekomendacijos. 5–10 (II gimnazijos) klasė, p. 129-130.

patirtis, kuri gali būti arba gali būti neatitinka gimimo metu suteiktos lyties, ir apima asmeninį kūno ir kitų lyties požymių suvokimą (t. y. "lyties išraišką"), pavyzdžiui, aprangą, kalbą ir manieras. Lytis paprastai priskiriama gimstant ir nuo tada tampa socialiniu ir teisiniu faktu".⁶ GĮB programoje rašoma:

*Analizuoja ...kaip nuostatos padeda arba trukdo priimti kitų žmonių nuomonę, poreikius, **teisę rinktis religiją, kultūrinį tapatumą, lytinį tapatumą** (GĮP, 30.2.).*

Apibendrinant tai kas pasakyta, galima padaryti išvadą, jog GĮB programos lytiškumo samprata nėra grįsta binarine lyčių sistema, taip pat vadovaujamosi lytinės ir reprodukcijos sveikatos sampratomis, kuriuose susikoncentruojama daugiau į fizinę lytiškumo plotmę (lytinį potraukį), taip pat tuo, jog lytinė tapatybė yra pasirenkama ir lytiškumas tapatinamas su lytinė orientacija, galima teigti jog GĮB programoje lytiškumo samprata atitinka LGBTQ bendruomenės lytinės tapatybės sampratą.⁷

3. GĮBP pažeidžia tėvų teisę ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus.

2016 m. priimta Sveikatos, lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programa numatė bendradarbiavimo principą, kylantį iš geros mokyklos koncepcijos. Remiantis juo mokyklos bendruomenė galėjo susitarti, kokio lytiškumo ugdymo jiems reikia. O štai GĮBP nustato pareigą įgyvendinant lytiškumo ugdymą remtis tik viena lytiškumo ugdymo koncepcija.

Pripažįstant, kad tiek rizikos valdymu grįstas lytiškumo ugdymas, tiek rizikos pasekmių kontrole grįstas lytinis švietimas turi mokslinį pagrindą, tik skiriasi jo metodologija (kas, kada, kaip ir koku būdu bei tikslu yra pasakoma), nėra jokio įtikinamo pagrindo teigti, jog turi būti vienas, o negali būti kito. Taip pat nėra jokių įtikinamų motyvų neleisti tėvams pasirinkti tą lytiškumo ugdymo programą, kuri, jų nuomone, geriausiai atitinka jų vaikų interesus.

Visi tarptautinės teisės dokumentai, remdamiesi JT Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatomis, pripažįsta tėvų pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą. (26 str. 3 d.). Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1 protokolas sako, kad valstybė turi užtikrinti, jog švietimo programose būtų pateikta „objektyvi, kritiška ir pliuralistiška informacija“, tačiau švietimo organizavimas turi nepažeisti tėvų teisės parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus“.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija įpareigoja gerbti ir tėvų pedagoginius įsitikinimus (14 str. 3 d.). Lytiškumo ugdymas ir lytinis švietimas yra dvi skirtingos pedagoginės koncepcijos. Tėvai turi teisę pritarti vienai ir nepritarti kitai, kaip ir rinktis tarp jų. Tačiau šiuo metu tėvai galimybės rinktis neturi, nes GĮBP pateikia tik vieną iš šių koncepcijų.

GĮBP yra pasaulėžiūrinis dalykas, kuris turėtų būti pasirenkamas su tėvų žinia ir sutikimu. Lytiškumo ugdymas neprilygsta jokiai kitai disciplinai, nes lytiškumas nėra kokia nors atskira žmogaus veikla, bet esminis asmenybės bruožas, jos būtis, raiškos ir bendravimo su kitais pagrindinė sąlyga. Tai pasaulėžiūros dalykas. Pedagogikos teorija vienareikšmiškai pasisako, kad su pasaulėžiūra susiję dalykai negali būti primetami kažkokiu mokomuoju dalyku be tėvų žinios ir sutikimo. Todėl gera pedagoginė praktika reikalauja tiek sudaryti tėvams galimybę pasirinkti lytiškumo ugdymo programą, tiek būti informuotiems apie jos turinį, tiek ir teisę jos atsisakyti.

⁶ Sexual Orientation and gender Identity (SOGI). Council of Europe. Prieiga internete

<https://www.coe.int/en/web/sogi>

⁷ Žr. Lyties tapatybė. Prieiga internete <https://isgirsti.lt/lgbtq/lyties-tapatyb/>

Todėl darome išvadą, kad Gyvenimo įgūdžių bendroji programa privalomai įtvirtina lytinio švietimo ugdymo modelį, kuriame įtvirtinta LGBTQ bendruomenės lytiškumo samprata, bei tokiu būdu neužtikrinama tėvų teisė ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus. Prašome tenkinti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateiktą peticiją.

Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos

pirmininkė Violeta Vasiliauskienė

Rengimo šeimai asociacijos

pirmininkas Ramūnas Aušrotas